

Nitriansky kraj - charakteristika regiónu

12.01.2022 |

[Poloha, rozloha, geografické podmienky](#)

[Demografické východiská](#)

[Ekonomické a sociálne špecifiká](#)

Poloha, rozloha, geografické podmienky

Nitriansky kraj svojou rozlohou 6 343,7 km² zaberá 12,9 % územia Slovenskej republiky. Nachádza sa v juhozápadnej časti Slovenskej republiky, pričom na juhu hraničí s Maďarskou republikou, na východe s Banskobystrickým krajom, na severe s Trenčianskym krajom a na západe s Trnavským krajom. V kraji je najjužnejší bod SR v obci Patince, v okrese Komárno (47°43'52" s. š.).

Reliéf kraja má prevažne rovinný a nížinný charakter prerušovaný pahorkatinami. Takmer celý kraj sa nachádza na Podunajskej pahorkatine a Podunajskej rovine, čo sú celky Podunajskej nížiny. Na severe sa krajom tiahne pohorie Trábeč, severovýchod je lemovaný výbežkami Štiavnických vrchov a sčasti Pohronským Inovcom. Najvyšším miestom v kraji je vrch Panská Javorina s výškou 942 m n. m. Najnižšie položeným miestom je výtok rieky Dunaj z kraja pri štátnej hranici s Maďarskom (101 m n. m.). Podstatnú časť juhu a juhovýchodu kraja zaberá kvalitná poľnohospodárska pôda. Kraj patrí k najteplejším oblastiam a najproduktívnejším poľnohospodárskym centráram Slovenska. Kraj, najmä jeho južné oblasti, je bohatý na výskyt vodných zdrojov. Územím kraja preteká viacero riek - najdlhšia slovenská rieka Váh, Dunaj, Nitra, Hron, Ipeľ a Žitava, pričom rieky Dunaj a Ipeľ tvoria prirodzenú štátnu hranicu s Maďarskom.

Nitriansky kraj je bohatý na zásoby nevyhradených nerastov, ako sú štrkopiesky, stavebný kameň a tehliarska surovina.

Na jeho územie zasahujú chránené krajinné oblasti Dunajské luhy (okres Komárno), Štiavnické vrchy (okres Levice) a chránená krajinná oblasť Ponitrie (okres Nitra, Topoľčany, Zlaté Moravce). Z ďalších maloplošných chránených území je 11 národných prírodných rezervácií, 38 prírodných rezervácií, 19 prírodných pamiatok, 55 chránených areálov a 9 chránených vtáčích území.

Podľa územno-správneho usporiadania v zmysle zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. sa člení na 7 okresov: Komárno, Levice, Nitra, Nové Zámky, Šaľa, Topoľčany a Zlaté Moravce. Rozlohou najmenším okresom kraja je okres Šaľa (355,9 km²) a najväčším je okres Levice (1 551,1 km²), ktorý je zároveň aj najväčším okresom SR.

V Nitrianskom kraji sa nachádza 354 obcí, z ktorých má 16 štatút mesta. Podiel mestského obyvateľstva tvorí 44,9 % zo všetkých obyvateľov kraja. Dominujúcim mestom je krajské mesto Nitra, v ktorom k 31. 12. 2020 žilo 76 028 obyvateľov. K mestám s viac ako 30 tisíc obyvateľmi

patria Nové Zámky, Komárno a Levice.

Demografické východiská

Počet obyvateľov Nitrianskeho kraj k 31. 12. 2020 bol 671 508, čo bolo 12,3 % z celkového počtu obyvateľov Slovenska. Hustota obyvateľstva na 1 km² bola 106 obyvateľov. Najhustejšie osídleným okresom bol okres Nitra kde na 1 km² pripadlo 186 obyvateľov, najredšie osídlený bol okres Levice s hustotou 71 obyvateľov na 1 km².

V Nitrianskom kraji bolo možné pozorovať výrazné zmeny v demografickom vývoji, ktoré boli odrazom ekonomickej a sociálnej situácie kraja. Prejavila sa dlhodobá tendencia spomaľovania reprodukcie obyvateľstva. Prirodzený prírastok obyvateľstva dlhodobo vykazoval záporné hodnoty a v roku 2020 dosiahol hodnotu -3,8 na 1000 obyvateľov kraja. Pokračoval proces starnutia obyvateľstva. Medzi rokmi 2016 až 2020 rástol podiel obyvateľstva staršieho ako 65 rokov o 2,4 p. b., kým podiel populácie mladšej ako 14 rokov sa zvýšil iba o 0,4 p. b. Priemerný vek obyvateľov kraja v roku 2020 bol 43 rokov a index starnutia dosiahol hodnotu 135,6, čo boli najvyššie dosiahnuté hodnoty v porovnaní s ostatnými kraji.

V regióne sa od roku 2018 počet sobášov znižuje a dlhodobo klesá aj počet rozvodov. V roku 2020 sa zosobášilo iba 2 716 párov a rozviedlo sa 1 144 manželstiev. Oproti minulému roku počet sobášov klesol o takmer 20 %, počet rozvodov o 10 %.

Ekonomické a sociálne špecifiká

V roku 2020 podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov v Nitrianskom kraji predstavoval 49,8 %. Miera ekonomickej aktivity dosiahla 57,8 %. Miera zamestnanosti 20 až 64 ročných od roku 2010 do roku 2019 rástla. V roku 2020 prišlo k jej poklesu o 1 p. b. na hodnotu 72,8 %. Miera nezamestnanosti medzi rokmi 2010 až 2019 naopak klesala, ale v roku 2020 stúpila o 0,6 p. b. na 5,2 %. Priemerná hrubá mesačná mzda bola o 10,7 % nižšia ako celoslovenský priemer a dosiahla úroveň 1 191 eur.

V Nitrianskom kraji ku koncu roka 2020 pôsobilo 31,4 tis. právnických osôb, z ktorých 87 % predstavovali podniky a 44,1 tis. bolo fyzických osôb, z ktorých živnostníci tvorili 92,8 %. Podniky realizovali svoju činnosť prevažne v odvetví obchodu, odborných vedeckých a technických činnostiach a v priemysle, živnostníci zase v oblasti stavebníctva a tiež v obchode a priemysle.

Regionálny hrubý domáci produkt v bežných cenách v roku 2019 dosiahol v Nitrianskom kraji 9 940 mil. eur a podiel kraja na celonárodnom HDP predstavoval 10,6 %. V prepočte na obyvateľa regionálny HDP dosiahol 14 721 eur v bežných cenách a bol o 14,5 % nižší ako priemer Slovenska.

Podľa ekonomických činností najväčší podiel na regionálnej hrubej pridanej hodnote v roku 2019 tvoril priemysel (35 %). Obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie sa podieľali 18 % a

verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo a sociálna pomoc 12,2 %.

Kraj obhospodaruje najväčšiu výmeru poľnohospodárskej pôdy zo všetkých krajov SR (464,1 tis. ha). Patrí k najvýznamnejším producentom poľnohospodárskych plodín ako sú pšenica, jačmeň, kukurica na zrno, hrach jedlý, cukrová repa technická, repka olejnatá, slnečnica na semeno a je najväčším producentom obilnín, olejní, strukovín na zrno a hrozna v SR. Živočíšna výroba sa zameriava na chov hydiny a ošípaných.

Skladba priemyselných odvetví je pestrá, dominantné miesto má krajské mesto Nitra, ktorého významným podnikom je automobilka Jaguar Land Rover. Medzi ťažiskové odvetvia kraja patrí automobilový, elektrotechnický, strojársky, potravinársky, chemický a gumársky priemysel. V Šali sa nachádza dôležitý chemický závod Duslo, a. s., v ktorom sa vyrábajú sa dusíkaté hnojivá a gumárske chemikálie. V roku 2020 priemyselné podniky za vlastné výkony a tovar utŕžili 7,3 mld. eur. Oproti vlaňajšku poklesli o 10,3 %.

Z hľadiska stavebnej produkcie Nitriansky kraj sa radí k slabším regiónom. Stavebné organizácie so sídlom v tomto kraji zrealizovali vlastnými zamestnancami produkciu za 442,8 mil. eur. Stavebná produkcia podľa dodávateľských zmlúv dosiahla 654,7 mil. eur. Bytová výstavba v regióne v rokoch 2017 až 2019 rástla. V roku 2020 prišlo k zmene, dokončilo sa 2 025 nových bytov, čo bolo o 5,3 % menej ako v minulom roku. Až 46 % z nich sa postavilo v okrese Nitra.

Nitriansky kraj je dobre prepojený cestnými komunikáciami medzi okresmi a aj medzinárodnými cestnými ťahmi. Jeho cestná sieť predstavovala 2 594 km, z ktorých iba 67 km tvorili rýchlostné cesty. V kraji v roku 2020 evidovali 459 900 motorových vozidiel. Podiel osobných bol 70 %. Územím prechádza aj medzinárodná magistrálna trať železničnej dopravy. V meste Komárno sa nachádza na rieke Dunaj významný riečny prístav, ktorý je napojený na európsku riečnu magistrálu Rýn – Mohan – Dunaj. Cez územie Nitrianskeho kraja vedú dôležité potrubia. Najvýznamnejšie plynovody sú Tranzitný a Medzištátny. Ropovody vedúce cez Nitriansky kraj sú Družba a Adria.

Na celom území kraja je dobre vybudovaná hustá sieť školských zariadení. V takmer každej väčšej obci je základná škola, zabezpečujúca povinnú školskú dochádzku. V roku 2020 na území kraja pôsobilo 419 materských škôl, 283 základných škôl, 22 gymnázií, 58 stredných odborných škôl. V krajskom meste Nitra sídlia 2 univerzity - Slovenská poľnohospodárska univerzita, Univerzita Konštantína Filozofa. V meste Komárno sídli Univerzita J. Selyeho.

Zdravotná starostlivosť v roku 2020 bola zabezpečovaná hlavne v 11 nemocniciach, v 1 290 zariadeniach ambulantnej zdravotnej starostlivosti a v 5 liečebniach. Spolu bolo v kraji 1 616 zdravotníckych zariadení.

Rozvoj kultúry siaha do čias raného osídlenia starých Slovanov a pokračoval v prvom štátnom útvare Pribinovom Nitrianskom kniežatstve a počas Veľkej Moravy cez stredovek až do novoveku. V oblasti kultúry má dlhoročnú tradíciu krajské mesto Nitra ako jedno z najdôležitejších centier slovanskej vzdelanosti, kultúry a kresťanského života. Nitra je mesto na Slovensku s najstaršou písomnou zmienkou (r. 826).

Na území kraja pôsobilo v roku 2020 15 stálych divadelných scén, 3 galérie vrátane pobočiek, 18 múzeí a 222 fungujúcich knižníc. Pozornosť si zaslúži Divadlo Andreja Bagara v Nitre, Ponitrianske múzeum a Nitrianska galéria.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky (hrady a zámky) v kraji sú Levický hrad, hrad Gýmeš (nad obcou Jelenec), Nitriansky hrad, Oponický hrad, Topoľčiansky hrad, hrad Hrušov (nad obcou Hostie) a Čierny hrad (nad obcou Zlatno). Historické sídelné štruktúry má kraj vo forme mestskej pamiatkovej rezervácie Nitra. V okrese Levice sa nachádza pamiatková rezervácia ľudovej architektúry - skalné obydlia v obci Brhlovce. Okrem toho boli vyhlásené nasledovné pamiatkové zóny: Šahy, Komárno, Nitra - Staré mesto (Dolné mesto), Topoľčany, Zlaté Moravce a na vidieku Bátovce (okres Levice). K často navštevovaným miestam patrí aj Arborétum Mlyňany a Národný žrebčín v Topoľčiankach. Z hľadiska prírodného bohatstva vyniká kraj v oblasti termálnych prameňov v Podhájskej, Patinciach, Komárne, Poľnom Kesove a Štúrove, pri ktorých vznikli hojne navštevované termálne kúpaliská a aquaparky. Do Nitrianskeho kraja v roku 2020 zavítalo 180 tisíc návštevníkov, ktorí sa ubytovali v 380 ubytovacích zariadeniach.